

UPOTREBA REČNE FLOTILE U PRUŽANJU POMOĆI CIVILNIM VLASTIMA U SLUČAJU VELIKIH POPLAVA

Šerif B. Bajrami,
Vojska Srbije, Kopnena vojska, Rečna flotila
Samed M. Karović
Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija
Goran L. Radić
Vojska Srbije, Kopnena vojska, Rečna flotila

Sve češća pojava elementarnih nepogoda poput snežnih padavina, jakih zemljotresa i velikih poplava zahteva, pored uobičajnih snaga, upotrebu jedinica Vojske Srbije u pružanju pomoći civilnim organima vlasti u zajedničkoj borbi protiv njenih razarajućih posledica, a koje su u prethodnom periodu bile najčešći uzročnici ugrožavanja opšte bezbednosti našeg društva. Važno mesto u trećoj misiji Vojske Srbije, naročito kada je reč o pružanju pomoći civilnim vlastima u slučaju velikih poplava, zauzima Rečna flotila sa svim svojim ljudskim, materijalnim i organizacionim kapacitetima. Pronalaženje uspešnog modela upotrebe Rečne flotile u integrisanom sistemu zaštite i spasavanja Republike Srbije jeste osnovni cilj ovog rada. Model koji je predložen u radu predstavlja univerzalan i fleksibilan pristup u rešavanju nepredvidivih, dinamičnih i kompleksnih izazova, rizika i pretnji, zasnovan, pre svega, na provođenju odgovarajućih aktivnosti i akcija pre, tokom i nakon vanredne situacije, odnosno na primeni postojećih doktrinarnih rešenja i praktičnih iskustava stečenih tokom upotrebe snaga Rečne flotile u pružanju pomoći civilnim organima vlasti u fazi: prevencije, reakcije i otklanjanja posledica.

Ključne reči: *Rečna flotila, vanredna situacija, prevencija, reakcija i otklanjanje posledica*

Uvod

Katastrofalni zemljotresi, suše i velike poplave stalni su bezbednosni rizici za Republiku Srbiju. Borba protiv elementarnih nepogoda, čije se posledice ispoljavaju na sve sfere društvenog života, iziskuje angažovanje mnogobrojnih državnih i društvenih organizacija u oblasti zaštite i spasavanja. Sve veći broj subjekata koji se bave problematikom vanrednih situacija nameće potrebu za usklađivanjem njihovih funkcija u jedinstven i sinergičan odgovor kako bi njihova upotreba bila što efikasnija i svrsishodnija.

Rečna flotila, kao sastavni deo Kopnene vojske, predstavlja neizbežan subjekat u spasavanju stanovništva, zaštiti životne sredine i društva u celini za vreme različitih prirodnih nepogoda. Pronalaženje uspešnog modela upotrebe Rečne flotile u integrisanom sistemu zaštite i spasavanja Republike Srbije jeste osnovni cilj ovog rada, čija primena treba da obezbedi efikasnu i efektivnu upotrebu snaga Rečne flotile u pružanju pomoći civilnim vlastima u slučaju velikih poplava na slivu reke Dunav.

Rečna flotila Vojske Srbije

Rečna flotila je taktička jedinica Kopnene vojske organizovana na modularnom principu koja u funkcionalnu celinu integriše rečne jedinice i inženjerske jedinice radi izvršenja dodeljenih misija. Zadatke izvršava samostalno ili u okviru operacija KoV-a i ostalih snaga sistema odbrane.

Specifičnost Rečne flotile u odnosu na ostale snage sistema odbrane je njena vezanost za akvatoriju i priobalje u toku izvršavanja najvećeg broja dodeljenih misija i zadataka. Zadatak „Pružanje pomoći civilnim organima vlasti u slučaju velikih poplava” Rečna flotila realizuje kroz planirane i organizovane aktivnosti na lociranju i spasavanju ljudi i životinja, evakuaciji stanovništva i pokretnih stvari u bezbedne zone, distribuciji pomoći, izolaciji ugrožene zone, zbrinjavanju povređenih i obolelih, pružanju medicinske pomoći, gašenju požara, transportu, izgradnji nasipa, obezbeđenju važnih hidronavigacijskih objekata, obnavljanju infrastrukture i druge aktivnosti na otklanjanju posledica u konkretnoj vanrednoj situaciji.

Namena i zadaci Rečne flotile

Namena Rečne flotile proističe iz zahteva i sposobnosti za izvršenje misija i zadataka definisanih Doktrinom Vojske Srbije koji su uslovljeni specifičnim vojnogeografskim karakteristikama unutrašnjih plovnih puteva (u daljem tekstu UPP) u okviru ratišta Republike Srbije. Danas je evidentan društveni, ekonomski i bezbednosni značaj UPP, a s tim u vezi i uloga rečnih jedinica kao roda Vojske Srbije u sastavu Kopnene vojske da, u sadejstvu sa ostalim jedinicama KoV-a, štiti interese Republike Srbije na unutrašnjim plovnim putevima.¹

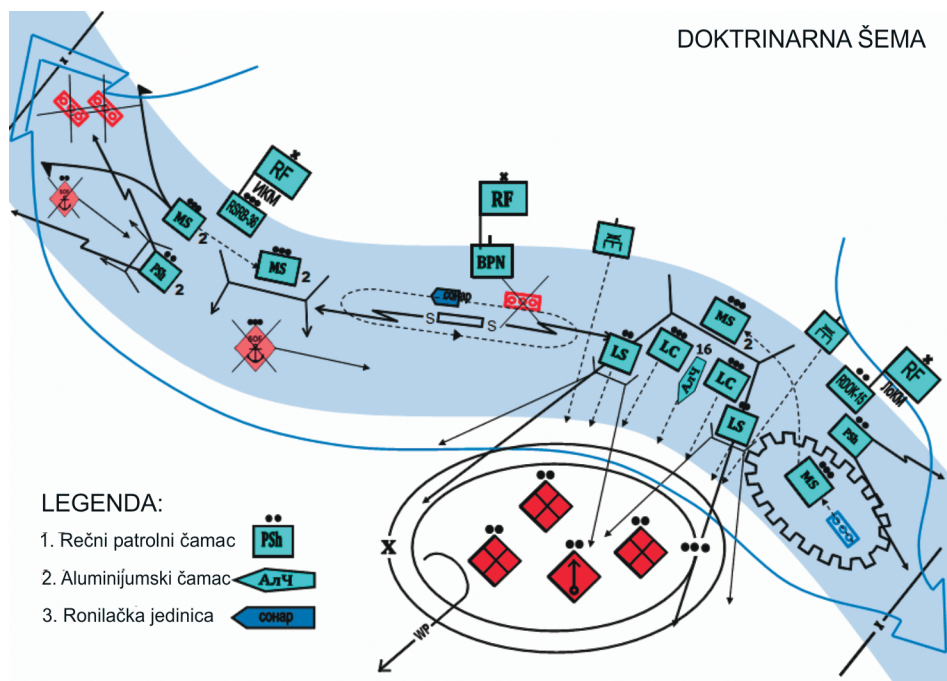
Na osnovu iznetog, a shodno Pravilu Rečne flotile, osnovna namena jedinica Rečne flotile definiše se kao: „(...) izvođenje borbene i neborbene aktivnosti na i u zahvatu UPP i drugim tekućim i stajaćim vodama, u svim hidrološkim i meteorološkim uslovima, samostalno ili u sadejstvu sa jedinicama KoV i ostalim snagama sistema odbrane”,² čija operacionalizacija se ostvaruje realizacijom osnovnih – namenskih zadataka Rečne flotile iz sve tri misije Vojske Srbije, a to su³: odbrana unutrašnjih plovnih puteva (dejtvom broskog artiljerijsko-raketnog naoružanja, zaprečavanjem UPP, protivminskih dejstvima, protivdiverzantska dejstva, kontrolno-propusnom službom na rekama i kanalima, navigacijskim obezbeđenjem na UPP, zaštitom poprečnog prevoženja, PVO stalnih i privremenih sastava RF, blokadom luka, sidrišta i dela plovnog puta i

¹ Komljenović, S.: Meteorološko obezbeđenje pripreme odbrambene operacije Rečnih jedinica, magistarski rad, VA VS, Beograd, 2015, str. 38.

² Pravilo Rečna flotila (privremeno), KKoV, Niš, 2014, str. 9.

³ Isto, str. 28–34.

uklanjanjem podvodnih prepreka sa plovnog puta); podrška⁴ snagama KoV i ostalim snagama sistema odbrane na i u zahvatu reka, kanala i jezera (brodskom vatrenom podrškom u operacijama na i u zahvatu plovnih reka i kanala, rečno-desantnim dejstvima u operacijama snaga KoV, uzdužnim i poprečnim prevoženjem jedinica rečno-kanalskim putem, protivinženjerskim dejstvima pri savlađivanju vodenih prepreka u napadnim operacijama, protivinženjerskim dejstvima pri savlađivanju vodenih prepreka u odbrambenim operacijama i uređenjem mesta prelaska preko vodenih prepreka u dubini sopstvene teritorije) i traganje i spasavanje na rekama, kanalima i jezera (pronalaženjem i spasavanjem nestalog ljudstva i životinja, otkrivanjem pozicija i izvlačenjem oštećenih i potonulih objekata i evakuacijom ljudi i pokretnih stvari u bezbedne zone).

Slika 1 – Doktrinarna šema aktivnosti Rečne flotile⁵

Načelna doktrinarna šema aktivnosti Rečne flotile od protivminskih, minskih, protivbrodskih i brodskih dejstava, pa sve do zadataka traganja i spasavanja, kontrole i izviđanja UPP i poprečno-uzdužnog prevoženja prikazana je na slici 1. Realizacijom prikazanih aktivnosti, Rečna flotila ostvaruje, pre svega: sprečavanje prodora neprijateljevih snaga na UPP, zaštitu rečno-kanalskog saobraćaja od dejstava neprijatelja iz vazdušnog prostora, sa kopna (obale reka i kanala), sa vode i pod vodom, uslove za plovidbu sopstvenih snaga, zaštitu hidrotehničkih objekata i pružanje podrške drugim snagama odbrane na i u zahvatu UPP.

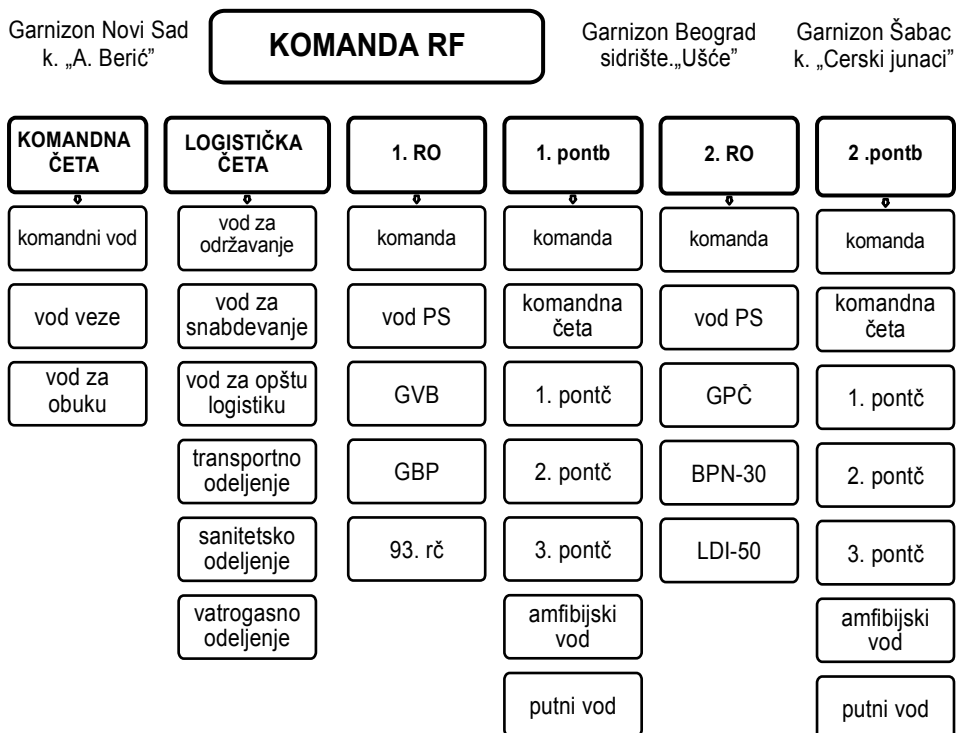
⁴ Podrška, dejstvo artiljerije, oklopnih jedinica, inženjerije i drugih rodova i vidova OS radi pomoći snagama koje su nosilac određenog borbenog zadatka. Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981, str. 407.

⁵ Правило Речна флотила (привремено), ККоВ, Ниш, 2014, стр. 28.

Rečna flotila je po svojoj osnovnoj nameni nosilac borbenih i neborbenih aktivnosti, pokreta i drugih akcija na i u zahvatu UPP i drugim tekućim i stajaćim vodama, čija širina, dubina, brzina kretanja vodene mase, obala i zaobalje, zahtevaju angažovanje ljudi, plovni sredstava i brodova kojima Rečna flotila raspolaže. Zadatke izvršava samostalno ili u sa dejstvu sa drugim organizacijskim celinama KoV i drugim snagama sistema odbrane.

Sastav i organizacija Rečne flotile

Prema doktrinarnim rešenjima Rečnu flotilu čini stalni i rezervni sastav. Njen stalni sastav čine profesionalni pripadnici: oficiri, podoficiri, profesionalni vojnici, civilna lica na službi u Rečnoj flotili i vojnici na dobrovoljnom služenju vojnog roka. Rezervni sastav Rečne flotile deli se na aktivnu i pasivnu rezervu. Aktivnu rezervu čine vojnici, podoficiri i oficiri u rezervi koji popunjavaju mirnodopsko jezgro Rečne flotile, radi obezbeđenja potrebnih kapaciteta u izvršavanju zadataka u određenom periodu. Pasivnu rezervu čine vojnici, podoficiri i oficiri u rezervi koji popunjavaju ratne jedinice Rečne flotile.

Slika 2 – Šema funkcionalne organizacije Rečne flotile

Pored rečnih odreda i pontonirskih bataljona Rečna flotila (slika 2) u svom sastavu ima i Komandu RF sa svojom komandnom četom i četom za logistiku. Broj jedinica, formacijski sastav i unutrašnja organizacijsko-formacijska struktura definisana je knjigom formacije.

Prema strukturnoj organizaciji Vojske Srbije, Rečna flotila pripada vidu Kopnene vojske koja u svoj sastav integriše jedinice rodova i službi. Od rodovskih jedinica u sastavu Rečne flotile nalaze se rečne jedinice (plovne i ronilačke) i inženjerske jedinice (pontonirske i amfibijske) organizovane u okviru rečnih odreda i pontonirskih bataljona. Od službi je zastupljena opšta (kadrovska, telekomunikacije, obaveštajna, bezbednosna, informatička, finansijska, pravna) i logistička služba (tehnička, intendantska, saobraćajna i sanitetska).⁶

Prema funkcionalnoj organizaciji Vojske Srbije Rečna flotila je jedinica stalne strukture, organizovana na taktičkom nivou, ranga brigade, a po nameni može se organizovati u snage za reagovanje i glavne odbrambene snage. Snage za reagovanje čine profesionalne, moderno opremljene i osposobljene jedinice Rečne flotile visokog stepena razvijenosti, koje predstavljaju osnovnu snagu za reagovanje na pretnje bezbednosti na unutrašnjim plovnim putevima. Glavne odbrambene snage čine jedinice Rečne flotile opremljene i osposobljene za odbranu od oružanog ugrožavanja spolja i podršku civilnim vlastima, koje u svoj sastav uključuje i jedinice sa nižim stepenom razvijenosti od snaga za reagovanje.

Raspoloživim ljudstvom se preko borbenog morala, nivoa obučenosti i fizičke pripremljenosti, sa jedne strane, i postojećim materijalnim sredstvima, sa druge strane, oblikuju snage za izvođenje operacija. Rečna flotila snage za izvođenje operacija generiše od jedinica, rečnih i inženjerskih, koje se načelno prema mirnodopskoj organizaciji (stalna struktura) organizuju u:

- jedinice ranga odeljenja: desantno-jurišni čamci, rečni patrolni čamci, čamac motorni patrolni, rečni plovni pristani, rečna peniša nafte, rečni plovni dok, lučka dizalica i odeljenja,
- jedinice ranga voda: rečni minolovci, rečna stanica za razmagnetisanje brodova i vodovi,
- jedinice ranga čete: grupe, brod posebne namene i čete i
- jedinice ranga bataljona: odredi i bataljoni.

Međutim, u najvećem broju slučajeva generisane snage za izvođenje operacije, pored formacijskih jedinica, čine namenske snage sa privremenom strukturom koje se načelno, prema borbenoj organizaciji, organizuju u:

- borbene grupe koje se načelno formiraju od jednog do dva voda pontonirskih jedinica, od dva do četiri broda iste ili različite vrste, od jednog do dva odeljenja putnih jedinica i od jednog do dva odeljenja amfibijskih jedinica. Načelno, zadatak izvršavaju samostalno kao celina ili u okviru operacija prve i treće misije jedinica KoV i
- taktičke grupe koja se načelno formiraju od jedne do dve pontonirske čete; dve do četiri plovne borbene grupe; od jednog putnog voda i od jednog do dva amfibijska voda. Načelno su namenjene za izvršenje zadataka samostalno ili u okviru operacija prve i treće misije KoV-a.

Sastav taktičkih i borbenih grupa je promenljiv i zavisi od karaktera i složenosti operacije, sadržaja borbenih dejstava, taktičko-tehničkih osobina i borbenih mogućnosti pojedinih sredstava RF.⁷

⁶ Nedostaje meteorološka i hidronavigacijska služba, atomsko-biološko-hemijska služba, veterinarska, građevinska i verska služba.

⁷ Правило Речна флотила (привремено), ККоВ, Ниш, 2014, стр. 28–34.

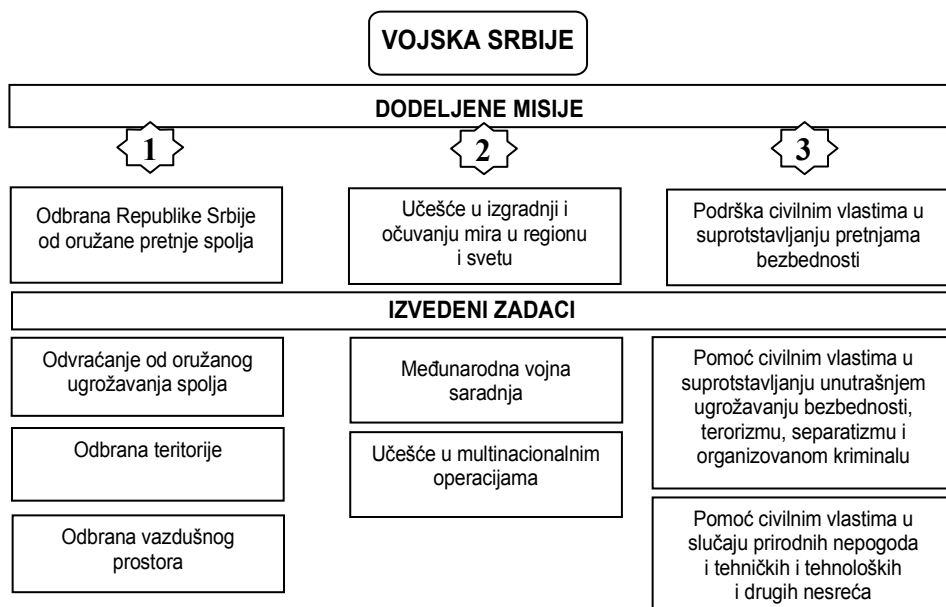
Pružanje pomoći civilnim vlastima

Ustav Republike Srbije određuje mesto i ulogu Vojske Srbije, čija osnovna namena jeste odbrana zemlje od oružanog ugrožavanja spolja, kao i izvršavanje drugih misija i zadataka koji su u skladu sa Ustavom i principima međunarodnog prava o upotrebi sile, ali i mogućnost njene upotrebe van državnih granica.⁸

Međutim, sve češća pojava elementarnih nepogoda zahteva, pored uobičajnih snaga, upotrebu jedinica Vojske Srbije u pružanju pomoći civilnim organima vlasti u zajedničkoj borbi protiv razarajućih posledica prouzrokovanih jakim zemljotresima, velikim poplavama, sušama i snežnim padavinama.

Misije Vojske Srbije

Kako je istaknuto u Doktrini Vojske Srbije: „Misije i zadatke Vojske Srbije definiše Narodna skupština Republike Srbije u skladu sa Ustavom i na osnovu neotuđivog prava Republike Srbije na individualnu i kolektivnu odbranu, saglasno članu 51. Povelje Ujedinjenih nacija i osnovnim principima međunarodnog prava koji regulišu upotrebu sile”.⁹

Slika 3 – Šematski prikaz misija i zadataka Vojske Srbije

⁸ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, број 98/06, члан 139, 141.

⁹ Доктрина Војске Србије, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2010, стр. 24.

Osnovna društvena uloga Vojske Srbije se konkretizuje kroz izvršavanje dodeljenih misija i zadataka. Kroz misije država jasno definiše svoja očekivanja i zahteve prema Vojski čijom realizacijom se zadovoljavaju osnovne potrebe države.

Kompleksno, dinamično i nepredvidivo vreme u kojem živimo karakterišu brojni izazovi, rizici i pretnje na globalnom, regionalnom i unutrašnjem planu koji mogu ugroziti ljudske živote, životnu sredinu i materijalna dobra. Doktrina Vojske Srbije definiše misije i zadatke Vojske kojima se reguliše odbrana Republike Srbije, učešće u izgradnji i očuvanju mira u regionu i svetu i pruža podršku i pomoć civilnim organima i vlastima u suprotstavljanju savremenim pretnjama bezbednosti.

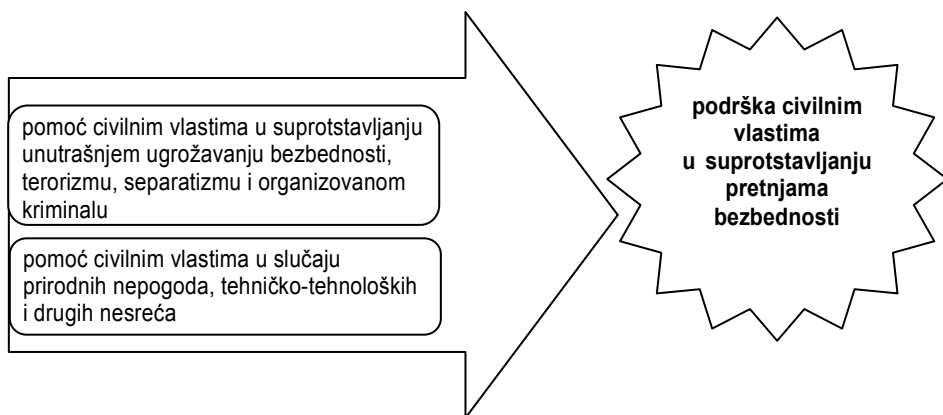
Misije Vojske Srbije (slika 3) razrađuju se na osnovu opredeljenja Republike Srbije, fizionomije savremenog oružanog sukoba i ambijenta u kojem Vojska Srbije može da izvršava zadatke. Svi ovi elementi određuju organizaciju, sadržaj priprema, upotrebu i obezbeđenje Vojske. Osnovne misije Vojske Srbije su :¹⁰

- odbrana Republike Srbije od oružanog ugrožavanja spolja,
- učešće u izgradnji i očuvanju mira u regionu i svetu i
- podrška civilnim vlastima u suprotstavljanju pretnjama bezbednosti.

Dodeljene misije Vojska Srbije realizuje izvršavanjem definisanih zadataka u okviru datih misija, tako da se treća misija „Podrška civilnim vlastima u suprotstavljanju pretnjama bezbednosti“, realizuje kroz dva zadatka: pomoć civilnim vlastima u suprotstavljanju unutrašnjem ugrožavanju bezbednosti, terorizmu, separatizmu i organizovanom kriminalu i kroz pomoć civilnim vlastima u slučaju prirodnih nepogoda i tehničkih i tehnoloških i drugih nesreća.

Podrška civilnim vlastima u suprotstavljanju pretnjama bezbednosti

Vojska Srbije, kao jedan od osnovnih elemenata sistema odbrane, nalazi svoje mesto u podršci civilnim vlastima radi zaštite i spasavanja ljudi, materijalnih dobara i životne sredine (slika 4).

Slika 4 – Šematski prikaz treće misije Vojske Srbije

¹⁰ Doktrina Vojske Srbije, Mediја centar „Oдbrana“, Beograd, 2010, стр. 24–25.

Realizacijom zadataka u okviru pružanja pomoći civilnim organima vlasti u situacijama intenzivnog uticaja elementarnih nepogoda Vojska Srbije daje odlučujući doprinos u sveobuhvatnoj borbi svih subjekata zaštite i spasavanja koji se angažuju u vanrednim situacijama.

Delovi Vojske Srbije koji se mogu upotrebiti ostvaruju definisane ciljeve u trećoj misiji izvođenjem neborbenih operacija. Operacija podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju neoružanim pretnjama bezbednosti snage Rečne flotile ostvaruju realizacijom sledećih neborbenih aktivnosti:

– *evakuacija stanovništva* – aktivnost u kojoj učestvuju snage Rečne flotile i realizuje se u slučaju opasnosti koja je izazvana delovanjem prirodne ili tehnološke nesreće. Evakuacija stanovništva realizuje se u saradnji i na zahtev lokalnih vlasti;

– *distribucija osnovnih životnih namirnica* – aktivnost koju realizuju snage Rečne flotile u saradnji i na zahtev lokalnih vlasti. Snage Rečne flotile mogu se angažovati za transport hrane, vode i drugih potrebnih dobara, spremanje i podelu obroka, kao i za stvaranje osnovnih uslova za smeštaj ugroženog stanovništva;

– *obezbeđenje zdravstvenih usluga* – skup aktivnosti koje realizuju jedinice sanitetske službe radi lečenja povređenih i obolelih ljudi, sanitetske evakuacije, snabdevanja medicinskim potrošnim sredstvima i veterinarsko-sanitarnog nadzora namirnica na ugroženim područjima;

– *pružanje pomoći u saniranju posledica elementarnih i tehničko-tehnoloških nesreća* – različite mere i radnje koje zavise od vrste i prirode nesreće. Snage Rečne flotile mogu pružati pomoć u gašenju požara sa plovnih objekata, izgradnji nasipa na poplavljenim područjima, uklanjanju odrona, popravci i održavanju puteva i isumpavanje vode sa ugroženog područja.

Doktrinarnim odredbama, pored rata i vanrednog stanja, data je mogućnost upotrebe Vojske i u mirnodopskim uslovima, ali za razliku od borbenih operacija, gde Vojska ima vodeću ulogu, u neborbenim operacijama ima ulogu podrške ostalim snagama sistema odbrane.¹¹ Posebno se naglašava potreba uspostavljanja saradnje i koordinacije sa državnim organima koji rukovode snagama zaštite i spasavanja na ugroženom području, uz upotreba potpuno osposobljenih i opremljenih jedinica Vojska Srbije.¹²

Vanredne situacije

Problem jasnog teorijskog definisanja i razumevanja pojma „vanredna situacija” danas, kada se svaka država suočava sa brojnim rizicima i opasnostima, jeste još jedan od problema koji otežava uspešno i efikasno funkcionisanje svih subjekata u zaštiti i spasavanju ljudi, materijalnih dobara i životne sredine. Sve učestaliji i razorniji akcidenti, udesi, havarije, prirodne katastrofe i drugi oblici ugrožavanja stanovništva i društva u celini nameće potrebu da se pravni instrument, za kojim država poseže u situacijama kada su ugroženi osnovni uslovi za život i rad, jasno definiše i razjasni.

¹¹ Доктрина Војске Србије, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2010, стр. 23–27.

¹² Доктрина операције Војске Србије, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2012, стр. 37.

Pojam vanrednih situacija

Ustav Republike Srbije, kao osnovni i najviši pravni akt jedne države, ne prepoznaje pojam vanredna situacija već isključivo vanredno i ratno stanje.¹³ Zakon o odbrani, takođe, samo mnogo preciznije nego Ustav, obrađuje pomenuta dva stanja, dok se pojam vanredna situacija tek u Zakonu o vanrednoj situaciji konačno prepoznaje i definiše kao „stanje kada su rizici i pretnje ili posledice katastrofa, vanrednih događaja i drugih opasnosti po stanovništvo, životnu sredinu i materijalna dobra takvog obima i intenziteta da njihov nastanak ili posledice nije moguće sprečiti ili otkloniti redovnim delovanjem nadležnih organa i službi, zbog čega je za njihovo ublažavanje i otklanjanje neophodno upotrebiti posebne mere, snage i sredstva uz pojačan režim rada.”¹⁴

Pored navedene definicije, u stranoj stručnoj literaturi, mogu se pronaći i druge definicije pojma vanredna situacija. Tako, na primer, u angloameričkoj literaturi se koristi termin *state of emergency*, čije značenje se vezuje, po pravilu, za vanredno stanje, ali sa donekle specifičnom i užom sadržinom koja prvenstveno podrazumeva stanje koje se uvodi zbog elementarnih, prirodnih nepogoda koje prete da ugroze normalno funkcionisanje života na delu teritorije ili na celoj teritoriji neke države. To jasno potvrđuje i New Jersey State law (N.J.S.A. App.A, p. 9–37) koji dozvoljava guverneru države da proglasi vanredno stanje u vreme velikih vremenskih nepogoda i prirodnih katastrofa. Takvo proglašenje država koristi kao sredstvo za brzo reagovanje na potrebe građana, angažujući dodatno ljudstvo, vozila i druga sredstva potrebna za adekvatan odgovor na incident.¹⁵

U ruskoj literaturi posebno se izdvaja termin *чрезвычайная ситуация* – vanredna, izvanredna, izuzetna situacija. Чрезвычайная ситуация je stanje u kojoj je došlo do narušavanja normalnih uslova života i rada u objektima ili na datoj teritoriji, izazvanih havarijom, elementarnom nepogodom, katastrofom, ekološkim akcidentom, epidemijom i sl., a mogu dovesti do ljudskih i materijalnih gubitaka, naneti štetu zdravlju ljudi ili prirodi i okruženju, značajne materijalne gubitke i narušavanje života i rada ljudi.¹⁶

U Rusiji je 1994. godine uvedeno posebno Ministarstvo za vanredne situacije (Министерство по чрезвычайным ситуациям), koje je zaduženo za poslove civilne zaštite i otklanjanje posledica prirodnih katastrofa. Jedan od dokumenata tog ministarstva, pod nazivom „Основи заштите становништва и територије у кризним ситуацијама”, vanrednu situaciju definiše kao „skup vanrednih uslova i faktora koji su se stvorili u odgovarajućoj zoni kao rezultat vanrednog događaja”¹⁷

Ruski profesor Mastrjukov pod vanrednom situacijom podrazumeva onu u kojoj na određenoj teritoriji ili akvatoriji dolazi do narušavanja normalnih uslova za život i rad ljudi, ugrožava se njihov život i zdravlje, nanosi se šteta imovini stanovništva, nacionalnoj prirodi i životnoj sredini.¹⁸

¹³ Устав РС, Службени гласник РС, број 98/06, члан 200-201.

¹⁴ Закон о ванредним ситуацијама, Службени гласник РС, бр. 111/09 и 92/11, члан 8.

¹⁵ Аврамовић, Д., Млађан, Д.: „Ванредно стање и ванредна ситуација – компаративни термилошки и садржински аспекти”, Теме – часопис за друштвене науке, Универзитет у Нишу, број 02, 2014, стр. 770.

¹⁶ Калужный, Е. А., Михайлова, С. В., Напреев, С. Г. & Маслова, В. Ю.: Безопасность изнедательности, АГПИ, Арзамас, 2012, стр. 16.

¹⁷ Млађан, Д. и Кекић, Д.: „Ванредна ситуација – прилог концептуалном одређењу безбедности”, НБП – Журнал за криминалистику и право, бр. 3, Београд, 2007, стр. 61–83.

¹⁸ Мастрјуков, Б. С.: Безопасность в чрезвычайных ситуациях, Издательский центр Академия, Москва, 2004, стр. 11.

Stojanović smatra da „kada društvo redovnim aktivnostima (preventivnim, operativnim i održavanjem) ne može da spreči, umanj i otkloni posledice izazvane opasnostima, one dobijaju karakter vanrednih situacija”.¹⁹

Na osnovu navedenih definicija može se zaključiti da pojam vanredna situacija, u širem smislu, podrazumeva iznenadan i jedinstven događaj koji izaziva poremećaj redovnih procesa i pojava, znatno utičući na živote ljudi, imovinu i prirodnu sredinu, odnosno kao faktor nestabilnosti dovodi do disfunkcije postojećeg društvenog sistema.

Pod vanrednom situacijom može se smatrati stanje narušavanja života i zdravlja ljudi, pričinjavanje štete na materijalnim dobrima i ugrožavanja životne sredine usled dejstva elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških nesreća, kao i nesreća nastalih ratnim razaranja i terorizmom, koje svojim obimom i intenzitetom utiču da se njihov nastanak ne može sprečiti, a posledice ne mogu ublažiti i otkloniti redovnim funkcionisanjem sistema, već je potrebno preći na vanredan način organizovanja određenih subjekata i poseban režim funkcionisanja sistema, koji podrazumeva angažovanje velikih materijalnih i ljudskih potencijala.

Zakonski okviri upotrebe Vojske Srbije u vanrednim situacijama

Radi efikasnog funkcionisanja sistema zaštite i spasavanja ljudi i materijalnih dobara u vanrednim situacijama primarno se ističe potreba za pravnim regulisanjem ove oblasti. Zakonski i podzakonski propisi predstavljaju polaznu osnovu za formiranje organizacijske strukture, definisanje nadležnosti državnih organa, te stepen i način uključivanja nedržavnih subjekata, kao i nizom drugih pitanja bitnih za upravljanje vanrednim situacijama. Osnovni uslovi pod kojima se Vojska Srbije koristi u podršci civilnim vlastima u slučaju elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća definisani su u različitim doktrinarnim i normativno-pravnim dokumentima.

Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije²⁰ je najvažniji strateški dokument kojim se utvrđuju osnove politike bezbednosti u zaštiti nacionalnih interesa Republike Srbije. Ujedno predstavlja i osnov za izradu stratejskih dokumenata u svim oblastima društvenog života i funkcionisanja državnih organa i institucija, radi očuvanja i zaštite bezbednosti građana, društva i države. Analizira bezbednosno okruženje Republike Srbije; identifikuje izazove, rizike i pretnje bezbednosti; utvrđuje nacionalne interese u oblasti bezbednosti; određuje ciljeve, osnovna načela i elemente politike nacionalne bezbednosti i definiše strukturu, načela funkcionisanja i odgovornosti u okviru sistema bezbednosti. Dokumentom su definisani izazovi, rizici i pretnje koji direktno utiču na bezbednost stanovništva i materijalnih dobara, ugrožavanje životne sredine i zdravlja građana. Ciljevima politike nacionalne bezbednosti utvrđeno je unapređenje bezbednosti građana, društva i države.

Strategija odbrane Republike Srbije, kao najznačajniji stratejski dokument u oblasti odbrane, identifikuje elementarne nepogode, hemijske, biološke, nuklearne, tehničke i tehnološke nesreće, kao stalne bezbednosne pretnje po Republiku Srbiju, njeno stanovništvo, materijalna dobra i životnu sredinu,²¹ zatim određuje sistem odbrane kao deo

¹⁹ Стојановић, Р.: Заштита и спасавање људи и материјалних добара у ванредним ситуацијама, Војноиздавачки завод, Београд, 1984, стр. 8.

²⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, број 88/09.

²¹ Стратегија одбране Републике Србије, Службени гласник РС број 88/2009, стр. 8.

sistema nacionalne bezbednosti, gde je u okviru misija civilne odbrane data mogućnost angažovanja jedinica Vojske Srbije pod uslovima propisanim zakonom.²²

Zakon o odbrani bliže određuje kada se mogu angažovati jedinica Vojske Srbije u podršci civilnim vlastima, precizirajući da „u slučaju prirodnih i drugih nesreća većih razmera u kojima su na određenoj teritoriji ugroženi životi ljudi i njihova materijalna dobra, jedinice Vojske Srbije na zahtev organa nadležnih za zaštitu i spasavanje ljudi i materijalnih dobara, mogu se angažovati na pružanju pomoći stanovništvu, u skladu s posebnim zakonom”.

Zakon o odbrani daje mogućnost načelniku Generalštaba Vojske Srbije, odnosno starešini nadležne komande Vojske Srbije, da na osnovu posebnih ovlašćenja predsednika Republike mogu narediti sprovođenje pripravnosti i upotrebe delova Vojske Srbije na otklanjanju štetnih posledica koje mogu nastati nevojnim pretnjama bezbednosti, a radi zaštite i spasavanja ljudi i materijalnih dobara od elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća posledica terorizma. Odredbe Zakona o odbrani dozvoljavaju angažovanje Vojske Srbije na suprotstavljanju pretnjama unutrašnje bezbednosti.²³

Zakon o Vojsci Srbije definiše da na zahtev nadležnih državnih, pokrajinskih ili lokalnih organa ili organizacija, i nakon prethodno donesene odluke predsednika Republike ili ministra odbrane, po ovlašćenju predsednika Republike, Vojska Srbije može pružiti pomoć civilnim strukturama radi zaštite života i bezbednosti ljudi i imovine, zaštite životne sredine ili iz drugih razloga utvrđenih zakonom.²⁴

Zakon o upotrebi Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama van granica Republike Srbije, pored definisanih misija i zadataka u očuvanju nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti i mira u svetu, utvrđuje mogućnost angažovanja snaga odbrane u operacijama pružanja pomoći u otklanjanju posledica međunarodnog terorizma i terorističkih napada većih razmera, kao i učestvovanja u humanitarnim operacijama u slučaju prirodnih, tehničko-tehnoloških i ekoloških nesreća većih razmera i pružanje pomoći u kriznim situacijama.²⁵

Zakon o vanrednim situacijama razmatra racionalnu (postupnu) upotrebu snaga u suprotstavljanju pretnjama unutrašnje bezbednosti kroz omogućavanje angažovanja Vojske Srbije u slučajevima kada raspoložive snage za zaštitu i spasavanje nisu dovoljne.²⁶ Jedinicama Vojske Srbije, tokom učešća u zaštiti i spasavanju, komanduje nadležni starešina, u skladu sa odlukama štaba za vanredne situacije, koji rukovodi i koordinira aktivnostima zaštite i spasavanja.²⁷

Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama upućuje na to da Vojska Srbije razvija posebne kapacitete za angažovanje na izvršavanju zadataka zaštite i spasavanja, a u slučaju potrebe podršku civilnim strukturama vrši postojećim kapacitetima, odnosno iz sastava Vojske Srbije mogu se angažovati logistički, vazduhoplovni, inženjerski sastavi i jedinice ABHO.²⁸

²² Isto, str. 17.

²³ Zakon o odbrani, „Службени гласник РС”, број 116/07, 88/09, 88/09, 111/2009, 92/2011 и 10/15, члан 41.

²⁴ Zakon o Vojsci Srbije, „Службени гласник РС”, број 116/07, 88/09, 101/10 и 10/15, члан 2.

²⁵ Zakon o upotrebi Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama van granica Republike Srbije, „Службени гласник РС”, број 88/09, члан 2.

²⁶ Zakon o vanrednim situacijama, isto, члан 5.

²⁷ Isto, član 12.

²⁸ Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС”, број 86/11, страна 27.

Doktrina Vojske Srbije definiše opšte organizaciono-profesionalne smernice u mirnodopskim, ratnim i uslovima vanrednog stanja, utvrđuje i osnove za izgradnju operativno sposobne, finansijski održive i interoperabilne vojske moderno opremljene i osposobljene za izvršavanje definisanih misija i zadataka,²⁹ u uslovima pojave sve kompleksnijih i dinamičnijih bezbednosnih izazova, rizika i pretnji usmerenih prema nevojnim ciljevima, ugrožavajući civilno stanovništvo.³⁰ To određuje da se operacije podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju neoružanim pretnjama bezbednosti izvode u slučaju prirodnih nepogoda, industrijskih i drugih nesreća i epidemija radi zaštite i spasavanja života ljudi, materijalnih dobara i životne sredine.

Doktrinarnim odredbama data je mogućnost upotrebe Vojske i u mirnodopskim uslovima, ali za razliku od borbenih operacija gde Vojska ima vodeću ulogu, u neborbenim operacijama ima ulogu podrške ostalim snagama sistema odbrane.³¹ Posebno se naglašava potreba uspostavljanja saradnje i koordinacije sa državnim organima koji rukovode snagama zaštite i spasavanja na ugroženom području, uz upotrebu potpuno osposobljenih i opremljenih jedinica Vojska Srbije.³²

Doktrina operacija daje mogućnost upotrebe Vojske Srbije u izvođenju operacija podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju neoružanim pretnjama bezbednosti u slučaju prirodnih nepogoda, industrijskih i drugih nesreća i epidemija koje se izvode radi zaštite i spasavanja života ljudi, materijalnih dobara i životne sredine. Kao osnovni preduslov za uspeh operacije ističe se neposredna saradnja i koordinacija sa državnim organima koji rukovode svim snagama na ugroženom području, kao i upotreba potpuno osposobljenih i opremljenih jedinica Vojske.³³

Doktrine vidova Vojske Srbije razmatraju operacije podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju neoružanim pretnjama bezbednosti u slučaju prirodnih nepogoda, industrijskih i drugih nesreća i epidemija, kao vrstu neborbenih aktivnosti snaga odbrane, koja se usklađenim delovanjem izvodi prema jedinstvenoj zamisli radi dostizanja postavljenog cilja.³⁴

Pravilo službe Vojske Srbije upućuje na mogućnost upotrebe jedinica i ustanova Vojske u miru za zaštitu i spasavanje ljudi i imovine od elementarnih nepogoda i drugih nesreća. Propisuje mogućnost uzbunjivanja Vojske u slučaju prirodnih nepogoda i tehničko-tehnoloških i drugih nesreća, ali i nadležnost angažovanja Vojske u miru.³⁵

Pravilo službe, svojom tačkom 171, daje naredbodavna ovlašćenja načelniku Generalštaba Vojske Srbije, zatim komandantima operativnog i taktičkog nivoa da u hitnim situacijama ugroženosti ljudi i materijalnih dobara od prirodnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća većih razmera na teritoriji Republike Srbije mogu narediti angažovanje pripadnika i jedinica Vojske Srbije radi spasavanja ljudi i materijalnih dobara.

Sve navedene zakonske regulative, odnosno normativno-pravna akta, koja određuju uslove angažovanja Vojske Srbije u podršci civilnim vlastima u slučaju elementarnih ne-

²⁹ Доктрина Војске Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 9-10.

³⁰ Исто, стр. 13-17.

³¹ Доктрина Војске Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 61-71.

³² Исто, стр. 77-82.

³³ Доктрина операција, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012, стр. 37.

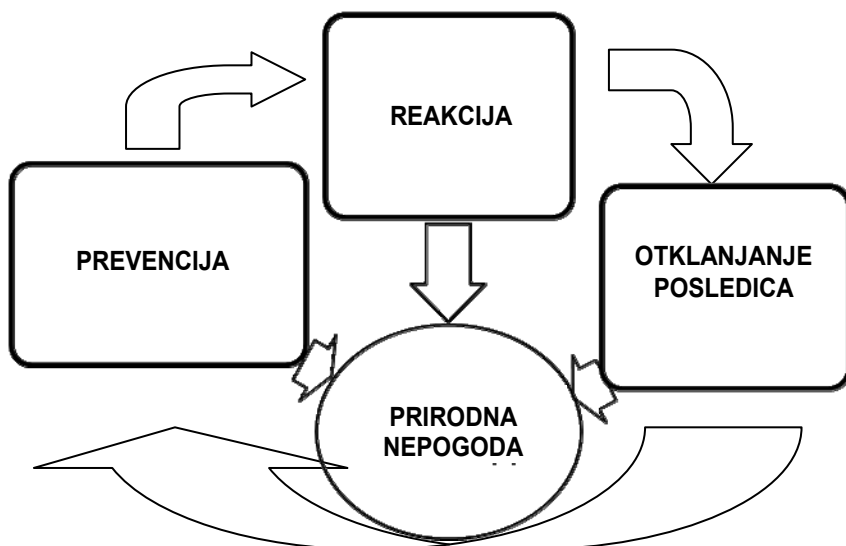
³⁴ Доктрина КоВ, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012, стр. 119, Доктрина В и ПВО, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2010, стр. 100.

³⁵ Правило службе Војске Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012, стр. 70-73.

pogoda tehničko-tehnoloških i drugih nesreća i posledica terorizma, predstavljaju osnovu za izradu akcionih planova, odnosno omogućavaju izradu planova upotrebe, planova prevencije kriza i drugih planskih dokumenata radi detaljnog sagledavanja i definisanja uloge i zadataka jedinica Vojske u konkretnim uslovima.

Model upotrebe rečne flotile u slučaju velikih poplava u području dunavskog sliva

Analizom postojećih doktrinarnih rešenja, ali i praktičnih iskustava stečenih tokom angažovanja snaga Rečne flotile u pružanju pomoći civilnim organima vlasti u vanrednim situacijama, nastalih usled dejstva različitih elementarnih nepogoda, moguće je definisati uspešan, univerzalan i fleksibilan model upotrebe Rečne flotile, kao jedinstven odgovor na ugrožavajuće pretnje po referentne bezbednosne objekte, naročito kada je reč o zaštiti i spasavanju stanovništva, materijalnih dobara i životne sredine u slučaju velikih poplava na području dunavskog sliva (slika 5).

Slika 5 – Model upotrebe rečnih jedinica Rečne flotile u vanrednim situacijama

Predloženi model predstavlja teorijsko-saznajni ili praktično realni odraz efikasne i bezbedne upotrebe rečnih i inženjerskih jedinica u neborbenim aktivnostima čiji je osnovni cilj postizanje minimalnog odstupanja svih društvenih funkcija u vanrednim situacijama.

Model se zasniva na provođenju odgovarajućih aktivnosti i akcija pre, tokom i nakon vanredne situacije, odnosno podrazumeva primenu tri faze delovanja: *prevenciju*, *reakciju* i *otklanjanje posledica*. Ovakvim pristupom prilikom upotrebe snaga Rečne flotile u vanrednim situacijama obezbeđuje se ravnoteža između ograničenih materijalnih resursa

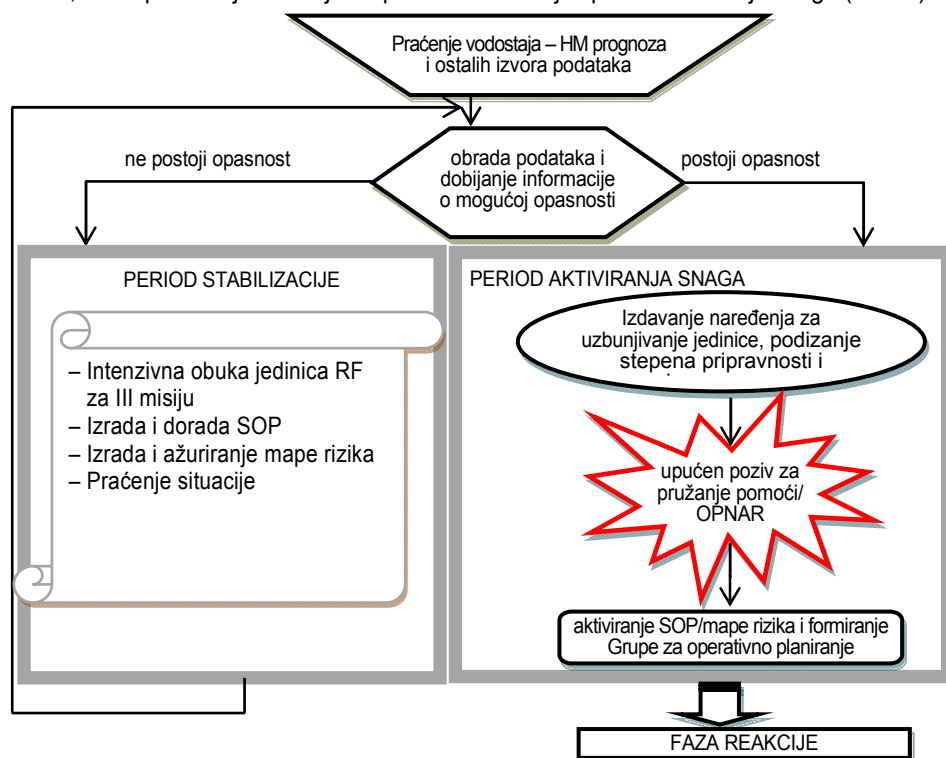
i potrebnih sposobnosti, pravilna upotreba jedinica Rečne flotile i efikasno ostvarivanje definisanih ciljeva u operacijama pružanja pomoći civilnim vlastima u slučaju prirodnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća.

Faza prevencije

Faza prevencije³⁶ (slika 6) podrazumeva mere i aktivnosti praćenja i ažuriranja vodostaja i hidrometeoroloških prognoza, mapiranje rizika, planiranje snaga i sredstava, kao i konstantnu obuku i uvežbavanje kadra u skladu sa važećim standardnim operativnim procedurama koje su svojstvene različitim oblicima ugrožavanja bezbednosti.

Praćenje i ažuriranje relevantnih podataka u fazi prevencije je glavni zadatak organa unutrašnje službe. Podaci kao što su vodostaj na UPP, njegova tendencija razvoja i ostali hidrometeorološki podaci se prate i konstantno obrađuju, a dobijene informacije se blagovremeno dostavljaju komandantima jedinice radi preduzimanja odgovarajućih radnji.

Načelno, u zavisnosti od prikupljenih podataka i dobijenih informacija o mogućoj opasnosti, u fazi prevencije razlikujemo period stabilizacije i period aktiviranja snaga (slika 6).

Slika 6 – Faza prevencije

³⁶ *Prevencija* (lat. preventio) – predupređivanje, predupređenje, sprečavanje, preduhitivanje. Vujaklija Milan, Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd, 1980.

Period stabilizacije ili period u kojem ne postoji mogućnost ugrožavanja objekta i ljudstva od elementarnih nepogoda jeste vreme u kojem se provode aktivnosti na podizanju nivoa sposobnosti raspoloživih snaga za odbranu od elementarnih nepogoda, izgrađuju i dorađuju standardne operativne procedure, ažuriraju mape rizika i konstantno prati situacija na terenu.

Predloženi model podrazumeva da pripadnici Rečne flotile određeni u timove i jedinice za angažovanje na zadacima zaštite i spasavanja znaju svoje mesto i ulogu, imaju potrebnu opremu, poznaju utvrđene procedure, ali da su, pre svega, adekvatno uvežbani i obučeni. Faza prevencije – period stabilizacije upravo je vreme kada se pripadnici i jedinice RF intenzivno obučavaju za realizaciju individualnih i kolektivnih zadataka III misije Vojske Srbije.

Obukom se planski i organizovano stiču nova znanja, veštine, navike i razvijaju psihofizičke i intelektualne sposobnosti i moralna svojstva ličnosti, kojima se pripadnici komandi i jedinica RF obučavaju za izvršavanje individualnih i kolektivnih zadataka. Obuka je težišna aktivnost preventivne faze i od njenog kvaliteta zavisi uspešno izvršavanjeodeljenih misija i zadataka. Ona mora da bude neprekidan proces koji počinje individualnom obukom pojedinca, nastavlja se obukom posluge, posade i tima, do kolektivne obuke jedinica i komandi najvišeg ranga.

Obuka je progresivna, zahtevna i izazovna, unutar koje značajno mesto zauzima individualna obuka, kojom se stiču nova znanja i veštine, izvodi ponavljanje i uvežbavanje, a stečena znanja i veštine se unapređuju i razvijaju do željenog nivoa obučenosti, u skladu sa propisanim standardima. U obuci je nužno obezbediti trajnost znanja, veština i navika neprekidnim ponavljanjem i uvežbavanjem.

U periodu stabilizacije izrađuju se i dorađuju standardne operativne procedure (SOP) čiji je osnovni cilj definisanje nadležnosti i postupaka u radu komandi RF, kako bi se uspostavio jedinstveni sistem donošenja odluke na taktičkom nivou i efikasan protok informacija do svih subjekata i snaga angažovanih na zadacima zaštite i spasavanja. Takođe, pored posedovanja kvalitetnih i adekvatnih standardnih operativnih procedura, od velikog značaja za prevenciju krize jesu odgovarajuće mape rizika.

Izrada adekvatnih mapa rizika na bazi prethodno određenih poplavnih zona i stepena osetljivosti sadržaja u priobalju jeste još jedna od mera koje se preduzimaju u periodu stabilizacije. Mapa rizika, sa svojim procenama o ugroženosti, komandama pružaju ključne informacije neophodne za kvalitetno i pravovremeno planiranje snaga i sredstava. Pravilno korišćenje mape rizika donosi odluku skraćuje vreme za donošenja odluke i minimizira njegovo naprezanje prilikom procene mogućih posledica negativnog uticaja ugrožavajuće pojave. Načelno, svaka mapa rizika treba da sadrži određene podatke i procene. To su:

1. Podaci o položaju (geografska orijentacija i površina) i osnovne karakteristike potencijalno ugrožene teritorije, kao što su:

- prirodni resursi:(geološka građa, reljef, klima, hidrografija, zemljište, životna sredina),
- društveni resursi (gustina naseljenosti, starosna struktura stanovništva, polna struktura stanovništva, radna snaga, penzioneri, struktura zaposlenih, privredni subjekti, industrijske zone, putevi, pruge, mostovi, lučke kapetanije, hidroenergetski objekti, gasovodi, naftovodi, toplovodi, telekomunikacije, vodovod, kanalizacija, nasipi, školske ustanove, zdravstvene ustanove).

2. Procena stepena ugroženosti teritorije (dobija se procenom učestalosti ugrožavajuće pojave, površine ugroženog područja i veličine potencijalne štete).

3. Procena socijalne ugroženosti u vanrednim situacijama, pri čemu se uzimaju u obzir sledeći parametri:

- prosečna starost,
- prosečan broj članova domaćinstva,
- kvalitet izgrađenih objekata za stanovanje,
- broj stanova u prizemlju,
- broj vikendica,
- broj osiguranih objekata,
- zaposlenost,
- nacionalne manjine.

4. Procena sopstvenih snaga u vanrednim situacijama (vrsta i broj sredstava koja se mogu angažovati, mogući zadaci i ograničenja prilikom njihove upotrebe).

5. Zaključne informacije o sledećem: koja teritorija je najugroženija, intenzitet opasnosti, mogući broj ljudskih žrtava, moguća materijalna šteta, snage i sredstva za ublažavanje i otklanjanje neposrednih posledica na teritoriji, potrebe za dodatnu pomoć.

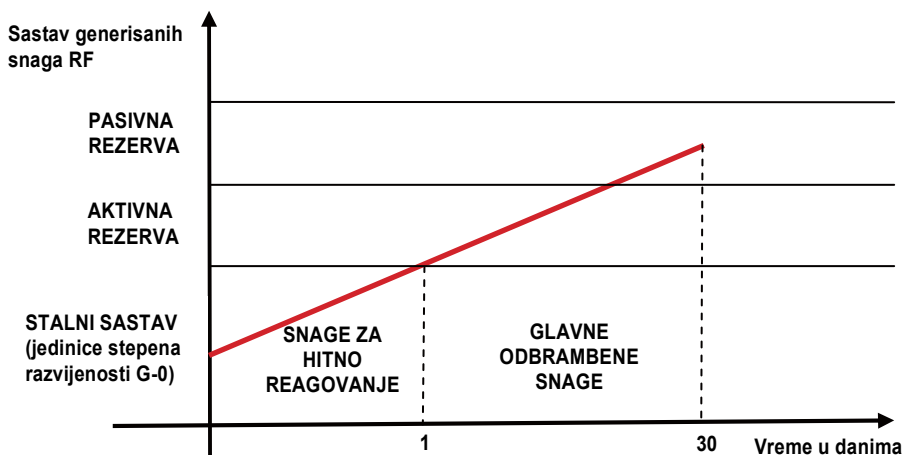
Period aktiviranja snaga ili period gde postoji mogućnost ugrožavanja objekta i ljudstva od elementarnih nepogoda je vreme u kojem se izdaje naređenje za uzbunjivanje snaga neophodnih za zaštitu i spasavanje, podiže stepen pripravnosti kako bi se obezbedila spremnost za trenutno angažovanje i vrši njihova neposredna priprema u skladu sa dobijenim informacijama i izvršenom prvobitnom procenom ugroženosti.

Period aktiviranja snaga podrazumeva situaciju kada je opasnost od ugrožavajuće pojave realna i objektivna. Tada komandanti jedinica, na osnovu dobijenih informacija ili pripremnog naređenja, vrše uzbunjivanje potrebnih snaga za hitno reagovanje i njihovu pripremu za pružanje pomoći.

Doktrinarnim rešenjima snage Rečne flotile, prema nameni, mogu se organizovati u snage za reagovanje i u glavne odbrambene snage.³⁷ U vanrednim situacijama koje su nastale kao posledica elementarnih nepogoda Rečna flotila svoje snage načelno organizuje u snage za hitno reagovanje, čije generisanje se, u zavisnosti od prirode zadatka, vrši od profesionalnih, specijalno opremljenih, vrhunski obučanih jedinica Rečne flotile sa visokim stepenom razvijenosti koje su, uglavnom, namenjene za kontrolu unutrašnjih plovnih puteva i službu traganja i spasavanja (slika 7).

Navedene zadatke snage za reagovanje ostvaruju samostalno ili u sadejstvu sa ostalim snagama Vojske Srbije i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. Njihova neposredna upotreba započinje od trenutka kada jedinica od pretpostavljene komande dobije operativno naređenje (OPNAR) za angažovanje ili odobrenje od pretpostavljene komande da na osnovu upućenog poziva od lokalnih organa civilne vlasti (štaba za vanredne situacije) pruži pomoć u zaštiti i spasavanju ljudi i materijalnih dobara. Jedinica aktivira svoju grupu za operativno planiranje po postojećoj standardnoj operativnoj proceduri za određenu situaciju i prethodno izrađenoj mapi rizika ugroženog područja.

³⁷ Правило Речна флотила (привремено), ККов, Ниш, 2014, стр. 10.

Slika 7 – Generisanje snaga Rečne flotile³⁸

Identifikacija i detaljna analiza strukture ugrožavajuće pojave, kao i početak procesa donošenja odluke o načinu upotrebe jedinice na zadacima pružanja pomoći organima civilne vlasti u slučaju prirodnih nepogoda predstavljaju početak sledeće faze određenog modela, odnosno predstavlja početak faze reakcije.

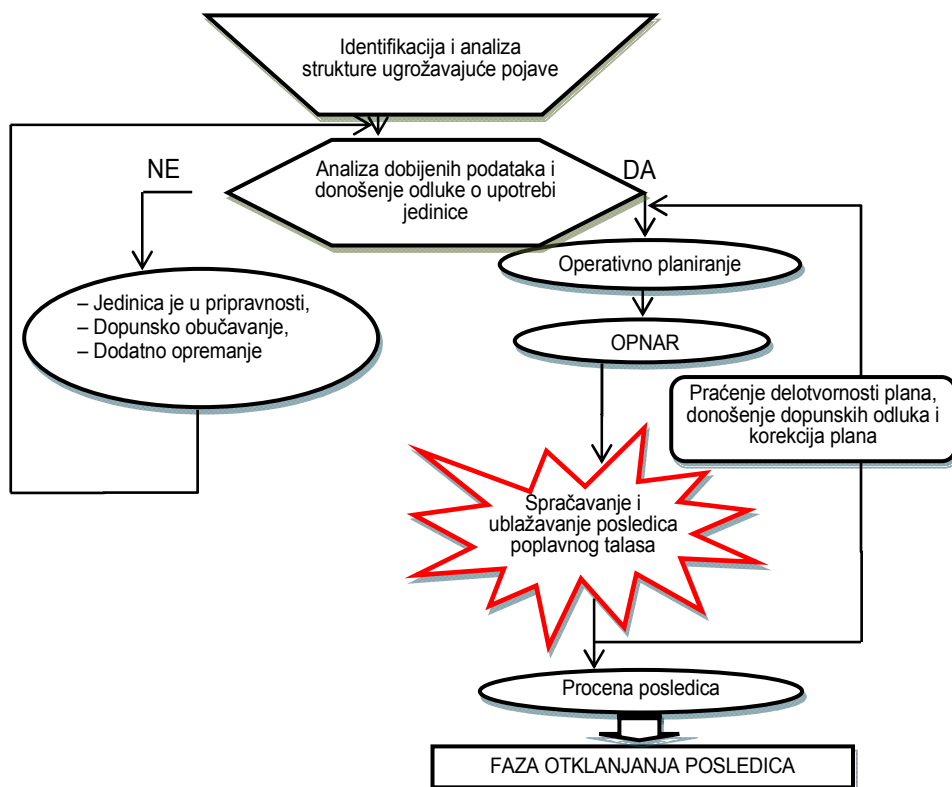
Faza reakcije

Osnovni cilj ove faze jeste da se snage Rečne flotile na što efikasniji i efektivniji način suprotstave nailazećoj pretnji kako bi se njene posledice po čoveka, životnu sredinu i društvo u celini maksimalno ublažile.

Predloženi model ostvaruje definisane ciljeve u fazi reagovanja realizacijom sledećih zadataka:

- identifikovanje i procena strukture ugrožavajuće pojave (izvor, nosilac, vid – oblik, objekat, posledicu i povratno dejstvo posledice na izvor i nosioca ugrožavanja),
- analiza i odluka o uspostavljanju odnosa prema riziku (izbeći ili se aktivno usmeriti prema ugrožavajućoj pojavi),
- izrada plana reagovanja (operativno naređenje) i definisanje kontrolnih mera,
- praćenje i proveravanje delotvornosti plana reagovanja,
- donošenje dopunskih odluka i korekcija plana,
- procena posledica negativnog uticaja poplavnog talasa (slika 8).

³⁸ Slika je preuzeta sa predavanja prof. Božidara Force iz predmeta „Teorijske osnove strategije odbrane i vojne doktrine“ i prilagođena je ovom članku.

Slika 8 – Faza reakcije

Uspešnost faze reagovanja isključivo zavisi od pravovremenog otkrivanja nosilaca opasnosti po referentne objekte bezbednosti i načina na koji će se snage Rečne flotile suprotstaviti tim opasnostima. Prvi zadatak koji se postavlja pred grupu za operativno planiranje komande Rečne flotile jeste da uspešno identifikuje i proceni strukturu ugrožavajuće pojave i da, u zavisnosti od dobijenih podataka, donese odluku o tome da li će se zbog visokog rizika, nedovoljne obučenosti i neadekvatne opremljenosti snaga Rečne flotile izbeći aktivno suprotstavljavanje ugrožavajućoj pojavi ili će se, ukoliko to sposobnosti i oprema dozvoljava, aktivno uključiti u borbu protiv poplavnog talasa kako bi se sprečile ili ublažile negativne posledice po materijalna dobra i stanovništvo.

Ukoliko je izabrana opcija aktivna upotreba snaga Rečne flotile neophodno je, prilikom operativnog planiranja i neposredne upotrebe snaga, vršiti konstantnu procenu rizika sa ciljem da se neodređenost i neizvesnost minimizira, a da odluke, zahvaljujući izvršenim procedurama, budu što racionalnije i efikasnije. Procena rizika predstavlja sistematski proces koji opisuje prirodu, verodostojnost i intenzitet rizika vezanog za situaciju, akciju ili događajuću materiju ili događaj koji uključuje prisustvo neodređenosti. Može da bude kvalitativna, kvantitativna ili, najčešće u praksi, kombinovana. Procena rizika može se opisati postavljajući sledeća pita-

nja i pronalazeći odgovore na njih: Šta može da krene kako ne treba? Koje su šanse da se to dogodi? Kako se to može dogoditi? Šta su posledice?³⁹

Pravilnim modelovanjem snaga u procesu operativnog planiranja biraju se adekvatne snage namenjene za efikasno suprotstavljanje kompleksnim i dinamičnim opasnostima u vanrednim situacijama. Kvalitetnim planiranjem obezbeđuju se snage koje su fleksibilne, sposobne i adekvatno opremljene za upotrebu u zaštiti i spasavanju materijalnih dobara i stanovništva prilikom delovanja ugrožavajuće pojave. Međutim, složena i nepredvidiva priroda svake elementarne nepogode, komandama i jedinicama Rečne flotile, prilikom planiranja i izvođenja operacija uzrokuje mnogobrojne izazove i prepreke čije prevazilaženje iziskuje preciznu koordinaciju svih učesnika, racionalno trošenje dodeljenih resursa i, pre svega, jasno definisane upravljačke akcije. Jedna od takvih upravljačkih akcija jeste konstantno praćenje i provera delotvornosti donesenih odluka sa ciljem da se stekne stalni uvid u tok i stepen realizacije operacije, definišu kritična mesta i preduzimaju potrebne korektivne mere radi korekcije plana i vraćanja toka realizacije operacije u željeni okvir.

Sprečavanje i ublažavanje posledica od poplavnog talasa predstavlja skup mera i aktivnosti, definisanih u planu za reagovanje, odnosno u OPNAR-u, a koje provode snage Rečne flotile sa osnovnim ciljem da zaštite i spasavaju ugroženo stanovništvo, materijalna dobra i životnu sredinu na području koje je pogođeno poplavnim talasom. Mere i aktivnosti koje se preduzimaju u fazi reakcije najčešće se svode na ojačavanje zaštitnog bedema duž obalnog ruba velikih reka, evakuaciji stanovništva i stoke sa ugroženog područja, uzdužnog i poprečnog prevoženja na UPP, traganju i spasavanju, distribuciji životnih namirnica itd. Primena navedenih mera i aktivnosti od strane generisanih snaga Rečne flotile zahteva, pre svega, njihovu vrhunsku obučenost i opremljenost za izvršavanje složenih zadataka tokom vanrednih situacija izazvanih prirodnim nepogodama, ali i odličnu koordinaciju sa ostalim subjektima koji učestvuju u realizaciji zadataka zaštite i spasavanja. Komandovanje i rukovođenje modelovanim snagama u operacijama podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju neoružanim pretnjama bezbednosti je specifično i uslovljeno, pre svega, kvalitetom saradnje sa predstavnicima civilnih vlasti, u ovom slučaju nadležnim štabovima za vanredne situacije čiji je osnovni zadatak da rukovode i koordiniraju aktivnostima na terenu, dok je funkcija komandovanje i dalje ostala u nadležnosti pretpostavljenog starešine. Takođe, u fazi reakcije jedinice Rečne flotile se upotrebljavaju samo kada su ostale društvene snage, namenski određene za realizaciju zadataka zaštite i spasavanja, iscrpile sve svoje mogućnosti, odnosno kada i pored provođenja vanrednih aktivnosti i angažovanja dodatnih snaga nisu u stanju da se uspešno suprotstave ugrožavajućoj pojavi.

Nakon faze reakcije predloženi model podrazumeva provođenje faze otklanjanja posledice koja, u suštini, predstavlja odgovor na posledice prouzrokovane negativnim uticajem prirodnih nepogoda. Odgovor uključuje akcije preduzete za borbu sa posledicama krize i nepredviđenih događaja. Odgovor na krizu vodi ka preuzimanju kontrole i prihvata negativne udarce.⁴⁰ Od stepena uspešnosti izabranih snaga za reagovanje direktno zavisi tačka kulminacije poplavnog talasa u svom razarajućem dejstvu, što definitivno utiče na veličinu nastalih posledica koje je potrebno sanirati u fazi otklanjanja posledica.

³⁹ Каровић, С.: Кризни менаџмент, Медија центар МО РС, Београд, 2014, стр. 203.

⁴⁰ Каровић, С.: Кризни менаџмент, Медија центар МО РС, Београд, 2014, стр. 102.

Faza otklanjanja posledica

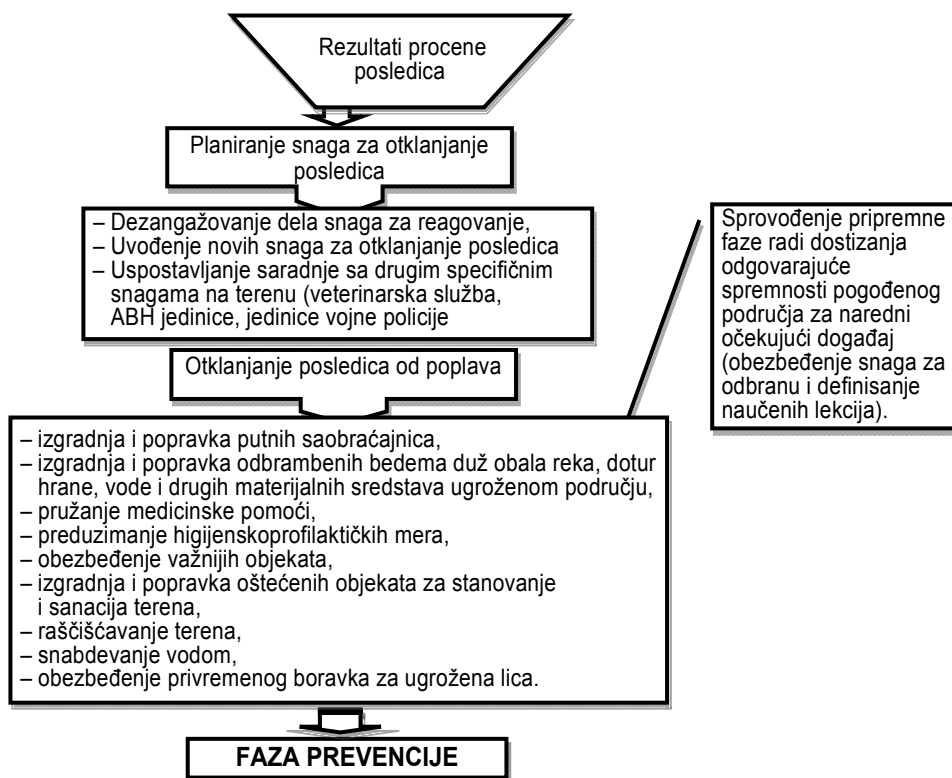
Kada je reč o izvođenju operacija pružanje pomoći organima civilne vlasti na području pogođenog poplavnim talasom krajnje željeno stanje je normalizacija života i stabilno funkcionisanje svih društvenih sistema, odnosno samostalno funkcionisanje civilnih struktura vlasti bez potrebe za angažovanjem dodatnih snaga zaštite i spasavanja. U ovoj fazi sve mere i aktivnosti usmerene su na oporavak od posledica prethodno ispoljene ugrožavajuće pojave, odnosno na saniranju nastale štete. Težište je na obnovi uništenih materijalnih dobara, oporavak ljudi i povratak u normalne uslove funkcionisanja društva.

Prvi korak u fazi otklanjanja posledica jeste planiranje snaga za otklanjanje posledica na osnovu procene posledica nastalih usled dejstva poplavnog talasa na stanovništvo, privredu i društvo u celini. Dakle, od rezultata procene zavisi obim i vrsta snaga koji će se angažovati, kao i dužina perioda koji je potreban za saniranje posledica. Deo sredstava i ljudstva čije angažovanje nije neophodno dezangažuje se, a ostatak snaga se i dalje, vodeći računa o pravovremenoj zameni ljudstva i tehnike, koristi na zadacima pružanja pomoći organima civilne vlasti u vidu saniranja nastalih šteta na ugroženom području. Naravno, prvobitne angažovane snage dopunjuju se novim specifičnim snagama čija namena i osposobljenost je u funkciji saniranja novonastale situacije (veterinarska služba, ABH jedinice i jedinice vojne policije).

Pravovremena i pravilna upotreba snaga za zaštitu i spasavanje ublažavaju štetne posledice ili, u suprotnom, kada je upotreba snaga za reagovanje neadekvatna i neuspešna dovodi do nekontrolisane situacije i postizanje maksimalnog dejstva ugrožavajuće pojave, što dovodi do zaključka da je faza otklanjanja posledica u direktnoj vezi sa postignutim rezultatima prethodno angažovanih snaga za reagovanje i njihovog stepena uspešnosti u pokušaju da uspostave kontrolu nad ugrožavajućom pojavom.

Aktivnosti koja se preduzimaju u ovoj fazi jeste provođenje preventivnih mera i aktivnosti vezanih za aktivnu pripremu pogođenog područja za naredni očekujući opasni događaj. To podrazumeva dodatno ojačavanje odbrambenog poplavnog bedema, obezbeđenje nedostajućih sredstava za borbu protiv budućih ugrožavajućih pojava i definisanje naučene lekcije u pogledu razlika između planiranih i na terenu preduzetih aktivnosti u borbi protiv poplavnog talasa. Na taj način izbegavaju se negativna iznenađenja, podiže efikasnost angažovanih snaga i koriguje model upotrebe jedinica u saniranju štetnih posledica po ljude i materijalna dobra.

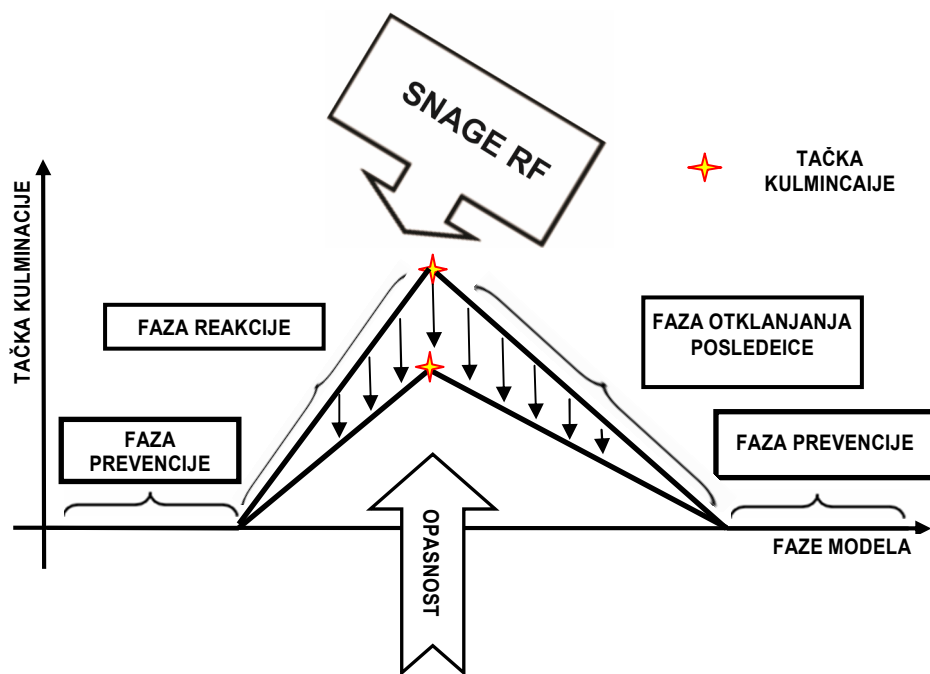
Faza otklanjanja posledica (slika 9), po intenzitetu i sadržaju aktivnosti, najčešće predstavlja najdužu i najobimniju fazu predstavljenog modela upotrebe Rečne flotile u pružanju pomoći civilnim vlastima u slučaju velikih poplava. Vreme angažovanja, veličina i struktura snaga koja se koristi na zadacima saniranja posledica u direktnoj su vezi sa postignutim rezultatima u prethodnoj fazi – fazi reakcije, a indirektno sa preduzetim preventivnim merama u fazi prevencije.

Slika 9 – Faza otklanjanja posledica

Dakle, uspešnost modela upotrebe Rečne flotile u vanrednim situacijama srazmerna je intenzitetu reagovanja snaga zaštite i spasavanja tokom reaktivnog delovanja, radi efikasnog suprotstavljanja ugrožavajućoj pojavi i njenog sprečavanja u dostizanju tačke kulminacije, što direktno utiče na veličinu nastalih posledica koje je potrebno sanirati u fazi otklanjanja posledica (slika 10).

Nakon završenog ugrožavajućeg dejstva ili nakon zaustavljanja njenog napredovanja od strane snaga Rečne flotile, nastupaju radnje i postupci na saniranju nastalih posledica i povratku u normalne uslove funkcionisanja društva. Nosioци aktivnosti u toku saniranja posledica najčešće su inženjerske jedinice čija obučenost i sredstva kojim raspolažu omogućava realizaciju zadataka poput: uklanjanja građevinskog šuta i otpada, saniranje oštećenih stambenih objekata, popravku oštećene putne infrastrukture, uspostavljanje privremenih skelskih prelaza preko vodnih prepreka, raščišćavanje obale i uklanjanje prepreka iz korita reke, uklanjanje rastinja i drugih prepreka na obalama, formiranje sanitetskih stanica sa sredstvima za pružanje prve pomoći i ostalih aktivnosti koje sprovode u koordinaciji sa ostalim jedinicama Rečne flotile i drugih snaga sistema odbrane. Nakon završetka faze otklanjanja posledica logičan nastavak predstavlja faza prevencije.

Slika 10 – Efekti dejstva snaga Rečne flotile u vanrednim situacijama

Preventivna faza direktno utiče na pravovremenost, sposobnost i izbor načina reagovanja snaga zaštite i spasavanja, odnosno na dužinu i efikasnu upotrebu jedinica na saniranju nastalih posledica, što ukazuje na to da su faze navedenog modela definitivno međusobno zavisne i uslovljene.

Zaključak

Prethodna iskustva ukazuju na činjenicu da su vanredne situacije prouzrokovane prirodnim nepogodama, poput snežnih padavina, zemljotresa i poplava, bili najčešći uzročnici ugrožavanja opšte bezbednosti našeg društva. Veoma važno mesto u borbi protiv prirodnih nepogoda, naročito kada je reč o velikim poplavama, zauzima Rečna flotila sa svojim ljudskim, materijalnim i organizacionim kapacitetima. Njen doprinos naročito se očekuje u realizaciji zadataka poput: evakuacije stanovništva, materijalnih dobara i stoke iz područja ugroženih poplavama, prvenstveno vodenim, a delimično i kopnenim putem; distribucije pomoći; izolacije ugrožene zone; zbrinjavanja povređenih i obolelih; pružanja medicinske pomoći; asanacije ugrožene zone; gašenja požara; transporta; izgradnje nasipa; obezbeđenja važnih hidronavigacijskih objekata na unutrašnjim plovnim putevima; obnavljanja infrastrukture i drugih aktivnosti u konkretnoj vanrednoj situaciji.

Međutim, pravovremen, bezbedan i efikasan odgovor na opasnosti zahteva sinergičan pristupu svih učesnika, njihovu vrhunsku obučenost, poštovanje postojećih procedura i pravila, kao i uvažavanje važećih normativno-pravnih i strategijsko-doktrinarnih rešenja. Predmet ovog rada bilo je pronalaženje takvog modela koji će da zadovolji prethodno definisane zahteve, koji će da obezbede organizovan, siguran i sistematski pristup u rešavanju vrlo složenih i dinamičnih zadataka prilikom angažovanja jedinica Rečne flotile u vanrednim situacijama. S tim u vezi predložen je model upotrebe Rečne flotile u pružanju pomoći civilnim vlastima u slučaju velikih poplava kojima se, pre svega, postiže univerzalan i fleksibilan pristup u rešavanju nepredvidivih, dinamičnih i kompleksnih izazova, rizika i pretnji, uz primenu odgovarajuće aktivnosti i akcija pre, tokom i nakon vanredne situacije, odnosno upotrebu snaga Rečne flotile u fazi: *prevencije, reakcije i otklanjanja posledica*.

Model uvažava načela postupnosti prilikom upotrebe snaga i sredstava Rečne flotile u pružanju pomoći civilnim vlastima u slučaju velikih poplava. Načelo postupnosti podrazumeva da se jedinice Rečne flotile upotrebljavaju samo kada planirane snage zaštite i spasavanja, poput jedinica civilne zaštite, vatrogasne spasilačke jedinice, gorske jedinice, policijske jedinice i drugi subjekti nisu više u stanju da se uspešno suprotstavljaju bezbednosnoj pretnji. U tom slučaju, kada su iskorišćene sve moćnosti i kapaciteti kojima raspolažu organi civilne vlasti u borbi protiv elementarnih nepogoda, a na osnovu upućenog poziva nadležnih štabova za vanredne situacije, pretpostavljena komanda odobrava angažovanje jedinica Rečne flotile.

Takođe, model predviđa da se planirane snage Rečne flotile uspešno i na bezbedan način suprotstave nailazećoj pretnji, maksimalno ublaže posledice po čoveka, životnu sredinu i društvo, kako bi se obezbedili uslovi za brzu normalizaciju života.

Praksa ukazuje na to da se suprotstavljanje neoružanim pretnjama bezbednosti ostvaruje isključivo: pravilnom upotrebom potpuno osposobljenih i opremljenih jedinica; preduzimanjem odgovarajućih preventivnih mera; pravovremenom i adekvatnom reakcijom na pretnju; efikasnim saniranjem nastalih posledica, obnovom uništenih materijalnih dobara, oporavkom ljudi i brzim povratkom u normalne uslove funkcionisanja društva. Primenom predloženog modela u fazi prevencije, reakcije i faze otklanjanja posledice definitivno se postiže pravovremena, efikasna i efektivna upotreba sopstvenih snaga u zaštiti i spasavanju stanovništva tokom vanredne situacije, odnosno krajnje željeno stanje u smislu stvaranja uslova za normalizaciju života na ugroženom području i stabilizaciju funkcionisanja civilnih struktura vlasti bez potrebe za angažovanjem dodatnih snaga zaštite i spasavanja.

Rezultat daljeg razvoja doktrinarnih rešenja i ugradnje pozitivnih iskustava iz prakse bilo bi unapređenje predstavljenog modela. Međutim, realizacija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama je složen i zahtevan proces koji je, pored predvidljivih i merljivih činilaca, uglavnom definisan neizvesnim, dinamičnim i kompleksnim pojavama. Buduća istraživanja u ovoj oblasti, iz navedenih razloga, biće usmerena na stvaranje takvog modela upotrebe Rečnih jedinica koji će ublažiti njihovu nepredvidivu prirodu i svojom fleksibilnošću i univerzalnošću uspešno odgovoriti na sve oblike ugrožavanja bezbednosti.

Literatura

[1] Аврамовић, Д. и Млађан, Д.: „Ванредно стање и ванредна ситуација – компаративни терминологијски и садржински аспекти”, Теме – часопис за друштвене науке, Универзитет у Нишу, број 02, 2014.

[2] Бабић, Б.: Војска Србије и ванредна ситуације, Зборник радова, Ризик и безбедносни инжењеринг, Копаоник, 2013.

- [3] Војни лексикон, Војноиздавачки завод, Београд, 1981.
- [4] Вујаклија М.: Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1980.
- [5] Доктрина Војске Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2010.
- [6] Доктрина КоВ, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- [7] Доктрина В и ПВО, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2010.
- [8] Доктрина операција, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- [9] Закон о одбрани, Службени гласник РС, број 116/07, 88/09, 88/09, 111/2009, 92/2011 и 10/15.
- [10] Закон о ванредним ситуацијама, Службени гласник РС, број 111/2009 и 92/2011.
- [11] Закон о Војсци Србије, Службеном гласнику РС, број 116/07 и 88/09.
- [12] Закон о употреби Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама ван граница Републике Србије, Службени гласник РС, број 88/09.
- [13] Калужный, Е. А., Михайлова, С. В., Напреев, С. Г. & Маслова, В. Ю.: Безопасность изнедеятельности, АГПИ, Арзамас, 2012.
- [14] Каровић, С.: Кризни менаџмент, Медија центар МО РС, Београд, 2014.
- [15] Комљеновић, С.: Метеоролошко обезбеђење припреме одбрамбене операције Речних јединица, магистарски рад, ВА ВС, Београд, 2015.
- [16] Мастрјук, Б. С.: Безопасность в чрезвычайных ситуациях, Издательский центр Академии, Москва, 2004.
- [17] Млађан, Д. и Кекић, Д.: „Ванредна ситуација – прилог концептуалном одређењу безбедности“, НБП – Журнал за криминалистику и право, бр. 3, 2007.
- [18] Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама, Службени гласник РС, број 86/11.
- [19] Правило службе Војске Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- [20] Правило Речна флотила (привремено), ККоВ, Ниш, 2014.
- [21] Речна ратна флотила – борбено правила, ССНО, ЗНГШ ОС за РМ, 1988.
- [22] Стојановић, Р.: Заштита и спасавање људи и материјалних добара у ванредним ситуацијама, Војноиздавачки завод, Београд, 1984.
- [23] Стратегија националне безбедности, Службени гласник РС, број 88/09.
- [24] Стратегија одбране Републике Србије, Службени гласник РС, број 88/09.
- [25] Устав Републике Србије, Службени гласник РС, број 98/06.